

UTICAJ KREDITNIH LINIJA SVJETSKE BANKE ZA MALA I SREDNJA PREDUZEĆA U REPUBLICI SRPSKOJ NA PERFORMANSE KORISNIKA KREDITA

Jadranka Petrović

Magistar ekonomskih nauka, Banja Luka, Republike Srpske, e-mail: jpetrovic.bl@gmail.com

Rezime: Cilj rada bio je istražiti uticaj kreditnih linija Svjetske banke za mala i srednja preduzeća (MSP) u Republici Srpskoj (RS) na performanse korisnika kredita. U radu su predstavljene projekti Svjetske banke u RS za kreditiranje privatnog sektora: Hitni pilot projekat kreditiranja, Projekat kreditiranja privatnog sektora i Projekat poboljšanja pristupa finansijama za MSP, te analiziran uticaj kredita iz prva dva projekta na poslovne performanse preduzeća korisnika: ukupan prihod, izvoz i broj zaposlenih. U analizi je vršeno poređenje izabranih pokazatelja, u godini prije korištenja kredita, sa pokazateljima u godinama nakon korištenja kredita. Takođe, vršeno je poređenje kretanja pokazatelja preduzeća koja su koristila kredite Svjetske banke sa kretanjem pokazatelja na nivou Republike Srpske. Rezultati istraživanja su pokazali da su kreditne linije Svjetske banke za MSP u RS imale pozitivan uticaj na performanse korisnika kredita, a naročito na izvoz i broj zaposlenih. Ipak, prva dva projekta su bila relativno skromne vrijednosti u odnosu na ukupan plasman kredita privatnim preduzećima u RS. Posljednji projekat (EAF), čija je implementacija u toku, je do sada najveće vrijednosti i od njega se očekuju daleko veći pozitivni efekti na performanse MSP u Republici Srpskoj.

Ključne riječi: Svjetska banka, kreditne linije za privatni sektor, mala i srednja preduzeća, performanse korisnika kredita.

JEL Klasifikacija: F33, L25

UVOD

Predmet istraživanja u ovom radu je uloga Svjetske banke u razvoju MSP u Republici Srpskoj. U radu analiziramo uticaj kreditnih linija Svjetske banke za MSP u RS na poslovne performanse preduzeća korisnika kredita. Pretpostavke od kojih se pošlo u istraživanju su da je Svjetska banka imala pozitivan uticaj na razvoj MSP u Republici Srpskoj, te da su krediti plasirani MSP iz projekata Svjetske

banke imali pozitivan uticaj na performanse preduzeća mjerene kroz kretanje ukupnog prihoda, broja zaposlenih i izvoza preduzeća korisnika.

U radu je pregledom relevantne literature istražen značaj sektora MSP u savremenim privredama. Zatim su predstavljeni projekti Svjetske banke u Republici Srpskoj za kreditiranje privatnog sektora: Hitni pilot projekat kreditiranja implementiran u periodu 1998-2000. godine i Projekat kreditiranja privatnog sektora implementiran u periodu od juna 2002. do juna 2005. godine, te analiziran uticaj kredita na poslovne performanse preduzeća korisnika: ukupan prihod, izvoz i broj zaposlenih. Na kraju, predstavljen je treći projekat Svjetske banke pod nazivom Projekat poboljšanja pristupa finansijama za MSP, čija je implementacija u toku od avgusta 2010. godine.

ZNAČAJ SEKTORA MALIH I SREDNJIH PREDUZEĆA U SAVREMENIM PRIVREDAMA

U posljednje četiri decenije mnogo istraživačke pažnje pridobilo je pitanje značaja preduzetništva i malih i srednjih preduzeća (MSP), kao i implikacije rasta sektora MSP na ekonomski razvoj. Studije autora, kao što su David Birch (1979), David J. Storey i Steven G. Johnson (1987), Alexander R.M. Wenckers i Roy A. Thurik (1999), su naglasile značaj MSP u stvaranju novih radnih mjesta i bogatstva, te privrednom oporavku. Brojna istraživanja novijeg datuma, takođe, pokazuju da sektor MSP ima potencijal da igra ključnu ulogu u podsticanju održivog ekonomskog rasta i smanjenju siromaštva, kao Mirjam van Praag i Peter H. Versloot (2007), Meghana Ayyagari, Asli Demirgüç-Kunt i Vojislav Maksimović (2011), Martin A. Carree i Roy A. Thurik, (2010). Studija Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (The Organisation for Economic Co-operation and Development - OECD) o MSP pokazala je da MSP čine preko 95% privrednih subjekata i zapošljavaju 60% -70% radnika, te da generišu veliki dio novih radnih mjesta u OECD privredama (OECD, 2000). Dok su MSP glavni izvor zapošljavanja i prihoda za sve zemlje, ona su posebno značajna za zemlje u razvoju gdje MSP imaju najveći udio u zaposlenosti i BDP. Prema istraživanjima Međunarodne finansijske korporacije (International Finance Corporation – IFC), MSP predstavljaju više od 90 odsto svih firmi, učestvuju sa više od 60 odsto u ukupnom broju zaposlenih i više od 60 odsto u BDP-a u privredama u razvoju (IFC, 2010). Nedavno istraživanje Svjetske banke, pri čemu je korištena baza podataka za 99 zemlje u razvoju, pokazalo je da male firme značajno doprinose ukupnoj zaposlenosti i otvaranju novih radnih mjesta (Ayyagari, Demirgüç-Kunt i Maksimovic, 2011). Mnoga istraživanja pokazuju da je pristup finansijskim sredstvi-

ma jedna od najvažnijih prepreka za rast i razvoj MSP, kao radovi autora David de Ferranti i Anthony J. Ody (2007), Thorsten Beck, Asli Demirgüç-Kunt i María Soledad Martínez Pería (2008) te istraživanje IFC-a iz 2010. godine. Svjetska banka se dosta fokusirala na podršku MSP i preduzetništvu. U martu 2000.godine grupacija Svjetske banke stvorila je novo, globalno Odjeljenje za mala i srednja preduzeća, koje je kombinovalo odjeljenja IBRD, IDA i IFC-a. Ovo odjeljenje pravi preglede sektora MSP u zemljama u razvoju, te upravlja programima za MSP. Takođe, 2000.godine po prvi put je pripremljena sveobuhvatna subsektorska strategija za MSP grupacije Svjetske banke, koja ima četiri stuba: poboljšano poslovno okruženje, izgradnja kapaciteta, pristup kapitalu, te pristup informacijama i tehnologijama.

Svjetska banka je od 1996. godine, kada je Bosna i Hercegovina (BiH) postala njena članica, imala značajnu ulogu u poslijeratnoj obnovi BiH. U periodu od marta 1996. godine do 31. januara 2013. godine Svjetska banka je za BiH odobrila zajmove u vrijednosti od 2,53 milijarde US\$ za finansiranje projekata iz raznih oblasti. Takođe, Svjetska banka je igrala važnu ulogu u podršci razvoju preduzetništva i MSP u Republici Srpskoj i BiH kroz projekte kreditiranja MSP, mikrokreditne projekte, te projekte razvoja poslovnog okruženja.

U nastavku su predstavljena tri projekta kreditiranja MSP u Republici Srpskoj: Hitni pilot projekat kreditiranja, Projekat kreditiranja privatnog sektora i Projekat poboljšanja pristupa finansijama za MSP, te analiziran uticaj projekata na neke od pokazatelja poslovnog uspjeha preduzeća korisnika.

HITNI PILOT PROJEKAT KREDITIRANJA ZA REPUBLIKU SRPSKU – EMERGENCY PILOT CREDIT PROJECT (EPCP)

Međunarodna asocijacija za razvoj (International Development Association - IDA) je odobrila Hitni pilot projekat kreditiranja za Republiku Srpsku 19.05.1998. godine. Projekat je implementiran u periodu od juna 1998. do decembra 2001. godine. Finansiran je od strane Svjetske banke (IDA) i nekoliko bilateralnih donatora: Velike Britanije, Austrije i Holandije. IDA kredit iznosio je 3.700.000 specijalnih prava vučenja (ekvivalentno 5.000.000 US\$), a ukupan iznos kofinansirajućih grantova iznosio je 4,16 miliona EUR. Projekat je implementirala Kancelarija za koordinaciju projekata Svjetske banke za rekonstrukciju i obnovu Republike Srpske (PCU), a nakon prestanka rada Kancelarije u junu 2001.godine Fond za razvoj i zapošljavanje Republike Srpske.

Kreditna linija Hitnog pilot projekta kreditiranja pojavila se u trenutku kada banke u Republici Srpskoj, još uvijek u većinski državnom vlasništvu, nisu imale srednjoročnih niti dugoročnih izvora, time ni mogućnosti odobravanja srednjoročnih/dugoročnih kredita. Jedina mogućnost dugoročnog finansiranja MSP bila je kreditna linija američke vladine agencije United States Agency for International Development (USAID), koja je započeta u Federaciji BiH, a 1998. god. proširena i na Republiku Srpsku. Međutim, minimalan iznos USAID kredita je bio 200.000,00 KM, što je bio izuzetno visok iznos za MSP u Republici Srpskoj, u poslijeratnom periodu, koja su obnavljala ili tek otpočinjala proizvodnju, te je mali broj MSP mogao da koristi ove kredite. Hitni pilot projekat kreditiranja je donio prijeko potrebna srednjoročna sredstva za MSP u Republici Srpskoj.

Cilj projekta je bio da se brzo obnovi i proširi poslovanje jednog broja održivih preduzeća u Republici Srpskoj, bez čekanja velikih reformi bankarskog sektora i sektora preduzeća. Projekat je dizajniran na osnovu iskustava sličnog i veoma uspješnog projekta kreditne linije u Federaciji BiH - Projekta hitnog oporavka odobrenog 1996. godine. U okviru komponente kreditne linije ovog projekta za 15 mjeseci implementacije odobreno je 200 kredita preduzećima u Federaciji BiH, preko 28 komercijalnih banaka, u vrijednosti od 38,7 miliona DEM (US\$ 22,5 miliona). Krajnji korisnici sredstava iz projekta EPCP su bila MSP iz Republike Srpske. Sredstva krajnjim korisnicima su plasirana preko sljedećih komercijalnih banaka: Banjalučke banke a.d. Banja Luka, Kristal banke a.d. Banja Luka, Semberske banke a.d. Bijeljina, Agroprom banke a.d. Banja Luka i Zepser komerc banke a.d. Banja Luka. Krediti krajnjim korisnicima su odobravani pod sljedećim uslovima: maksimalan iznos kredita 250.000 DEM, rok otplate do 3 godine, sa grejs periodom do 6 mjeseci i kamatom od 9% godišnje.

U periodu od juna 1998. do 31. decembra 2001. godine iz sredstava projekta odobreno je ukupno 133 zahtjeva za kredit, u vrijednosti od 8,76 miliona EUR.

Istraživanje razvojnog uticaja kredita iz Hitnog pilot projekta kreditiranja

U cilju analize uticaja kredita iz Projekta na performanse preduzeća korisnika, autor ovog rada je u okviru Fonda za razvoj i zapošljavanje Republike Srpske, u oktobru 2005. godine, sproveo istraživanje razvojnog uticaja kredita iz Hitnog pilot projekta kreditiranja. Istraživanje je bilo zasnovano na poređenju podataka o vrijednosti ukupnog prihoda, dobiti, kapitala, izvoza i broja zaposlenih u refe-

rentnoj godini, tj. godini prije korištenja kredita (1998.), sa podacima iz kasnijih godina, nakon korištenja kredita: 2001., 2002., 2003. i 2004. god.

Informacije o ukupnom prihodu, dobiti, kapitalu, izvozu i broju zaposlenih u referentnoj godini dobijene su iz finansijskih izvještaja koja su preduzeća prilagala uz zahtjev za kredit, dok su informacije iz perioda 2001.god. – 2004. god. dobijene od Privredne komore Republike Srpske (PKRS). Izvor tih informacija je Agencija za posredničke, informatičke i finansijske usluge iz Banja Luke (APIF), koja prikuplja i obrađuje informacije iz godišnjih i polugodišnjih finansijskih izvještaja preduzeća. Uzorak: Od 109 malih i srednjih preduzeća kojima su odobreni krediti iz Projekta u periodu juni 1998. – juni 2000. godine, uzorak je uključio 61 preduzeće, što predstavlja 56% ukupnog broja preduzeća. U nastavku su prikazani rezultati istraživanja, tj. uticaj odobrenih kredita iz Hitnog pilot projekta kreditiranja na kretanje ukupnog prihoda, izvoza i broja zaposlenih u preduzećima korisnicima kredita.

Efekti kredita na ukupan prihod preduzeća korisnika

Poređenje ukupnog prihoda u referentnoj godini (1998) sa periodom 2001-2004 pokazuje značajan rast ukupnog prihoda u godinama, neposredno, nakon korištenja kredita (1998-2001). U tom periodu ukupan prihod je povećan sa 22,5 miliona KM u 1998. god. na 59 miliona KM u 2001. godini, ili za 162%. Ukupan prihod je dostigao najvišu vrijednost u 2002.godini, kada je iznosio 71,9 miliona KM, a onda je zabilježen blagi pad u toku 2003. god. na 69,1 milion KM i 2004. godine na 60 miliona KM. I pored toga, u 2004. godini, kao posljednjoj godini posmatranja, ukupan prihod je povećan za 167% u odnosu na referentnu, 1998. godinu.

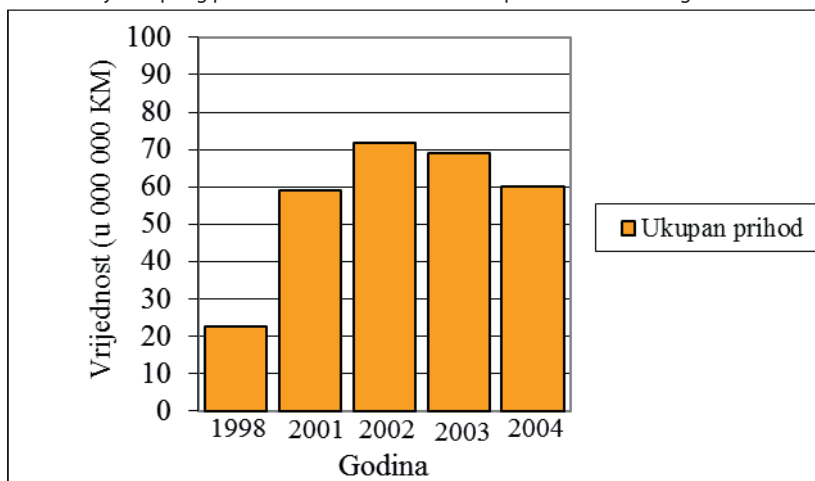
Tabela 1: Poređenje kretanja vrijednosti ukupnog prihoda korisnika EPCP kredita sa nivoom Republike Srpske u periodu 1998-2004.god

	Godina								
	1998 Refer. godina	2001	% promjene 1998- 2001	2002	% promjene 2001- 2002	2003	% promjene 2002- 2003	2004	% promjene 2003- 2004
Ukupan prihod									
Korisnici kredita (u 000 000KM)	22.5	59	162.22%	71.9	21.86%	69.1	-3.89%	60	-13.17%
RS (u 000 000 000 KM)	N.A.	6.38	N.A.	7.43	16.53%	8.18	10.09%	9.74	19.02%

Izvori podataka: Fond za razvoj i zapošljavanje Republike Srpske, PKRS, APIF

Preduzeća koja su koristila kredite imala su značajan rast ukupnog prihoda u prve tri godine, neposredno nakon korištenja kredita, tj. u periodu 1998-2001. god. za 54,1% prosječno godišnje, da bi u narednom trogodišnjem periodu doživjela stagnaciju ukupnog prihoda, dok je na nivou Republike Srpske zabilježen postepeni rast ukupnog prihoda. Podaci iz tabele pokazuju da je prosječan godišnji rast ukupnog prihoda preduzeća iz uzorka, u periodu 1998-2004. godine, iznosio je 27,84%. Ovaj podatak nismo u mogućnosti porediti sa podatkom na nivou Republike Srpske iz razloga što podaci za 1998. godinu za RS nisu dostupni. Naime, APIF (koji je izvor podataka za finansijske pokazatelje preduzeća) vodi evidenciju o finansijskim pokazateljima tek od 2001. godine. Ako posmatramo kretanje ukupnog prihoda u periodu 2001-2004. godine, onda vidimo da su preduzeća koja su koristila kredite iz Hitnog pilot projekta kreditiranja ostvarila prosječan godišnji rast ukupnog prihoda od 1,60%, ili za 13,61% manje u odnosu na prosječan godišnji rast ukupnog prihoda u Republici Srpskoj u istom periodu, koji je iznosio 15,21%. Grafikon 1 prikazuje kretanje vrijednosti ukupnog prihoda u periodu 1998-2004. god., za uzorak preduzeća koja su koristila kredite iz Hitnog pilot projekta kreditiranja.

Grafikon 1: Kretanje ukupnog prihoda korisnika EPCP kreditu u periodu 1998-2004. god

Izvor: Jadranka Vulić(2005), Procjena razvojnog uticaja i održivosti Hitnog pilot projekta kreditiranja za Republiku Srpsku, materijal Fonda za razvoj i zapošljavanje Republike Srpske

Efeki kredita na zaposlenost

U periodu 1998.-2004. godine broj zaposlenih je stalno rastao. U 1998. godini 61 preduzeće, koje je predstavljalo uzorak u istraživanju, zapošljavalo je 705 rad-

nika. Taj broj se povećao na 819 radnika u 2001. godini, 938 radnika u 2002. godini, 1017 u 2003. godini i 1130 u 2004. godini.

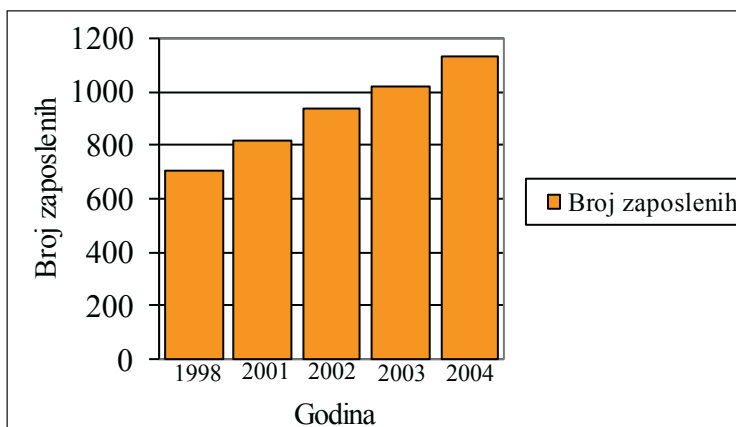
Tabela 2: Poređenje kretanja broja zaposlenih u preduzećim korisnicima EPCP kredita sa nivoom Republike Srpske u periodu 1998-2004.god

Godina		1998		2001		2002		2003		2004	
Broj zaposlenih	Refer. godina	2001	% promjene 1998-2001	2002	% promjene 2001-2002	2003	% promjene 2002-2003	2004	% promjene 2003-2004		
Korisnici kredita	705	819	16.17%	938	14.53%	1017	8.42%	1130	11.11%		
RS	N.A.	220.791	N.A.	233.718	5.85%	236.438	1.16%	236.239	-0.08%		

Izvori: Fond za razvoj i zapošljavanje Republike Srpske, PKRS, APIF

Kako se može vidjeti iz tabele 3 prosječan godišnji rast broja zaposlenih u periodu 2001-2004.god., za uzorak preduzeća koja su koristila kredite iz Hitnog pilot projekta kreditiranja, iznosio je 11,35%, što je za 9,04% više u odnosu na prosječan godišnji rast broja zaposlenih u privredi Republike Srpske u istom periodu, koji je iznosio 2,31%. Može se zaključiti da su preduzeća koja su koristila kredite iz EPCP imala kontinuirano i značajno povećanje broja zaposlenih u godinama nakon korištenja kredita, i to za oko 5 puta više od prosječnog godišnjeg rasta broja zaposlenih na nivou Republike Srpske. Grafikon 2 prikazuje kretanje broja zaposlenih u periodu 1998-2004.god.za uzorak preduzeća koja su koristila kredite iz Hitnog pilot projekta kreditiranja.

Grafikon 2: Kretanje broja zaposlenih u preduzećima korisnicima EPCP kredita u periodu 1998-2004. god

Izvor: Vulić, J. (2005), Procjena razvojnog uticaja i održivosti Hitnog pilot projekta kreditiranja za Republiku Srpsku, materijal Fonda za razvoj i zapošljavanje Republike Srpske

Efekti kredita na izvoz

Vrijednost izvoza je imala najveći rast od svih parametara koji su praćeni u istraživanju. U 1998.godini izvoz preduzeća korisnika kredita je iznosio 119.875 KM. U 2003.godini vrijednost izvoza je povećana na 15.180.636 KM, ili za gotovo 127 puta. Prosječan godišnji rast vrijednosti izvoza u periodu između 1998.i 2003.godine, za preduzeća koja su koristila kredite iz Hitnog pilot projekta kreditiranja, iznosio je 2512,74%, što je za 2503,94% više u odnosu na prosječan godišnji rast izvoza u Republici Srpskoj u istom periodu, kada je iznosio 8,81%.

Tabela 3: Poređenje kretanja vrijednosti izvoza korisnika EPCP kredita sa nivoom Republike Srpske u 1998. i 2003. godini

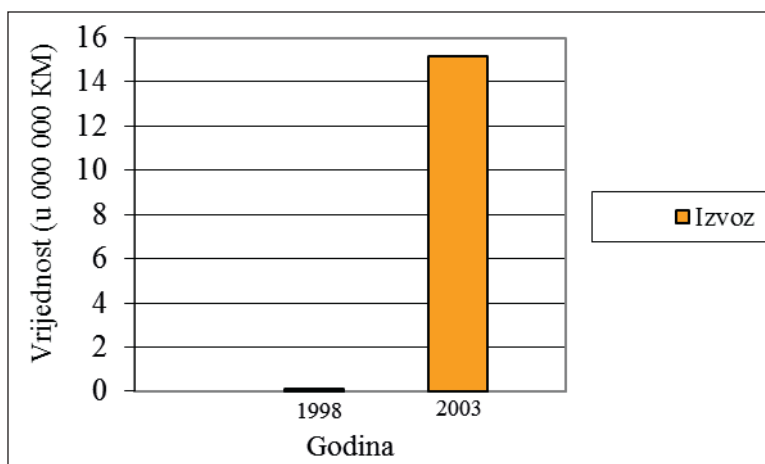
Izvoz (y 000 000 KM)	Godina		
	1998	2003*	% promjene 1998-2003
Korisnici kredita	0.12	15.18	12563.72%
RS	424	610.67	44.03%

Izvori podataka: Fond za razvoj i zapošljavanje Republike Srpske, Centralna banka BiH, APIF

* Podaci za izvoz za uzorak preduzeća iz Projekta su bili dostupni samo za godine 1998. i 2003.

Grafikon 3 prikazuje vrijednosti izvoza u 1998.i 2003.god. za uzorak preduzeća koja su koristila kredite iz Hitnog pilot projekta kreditiranja.

Grafikon 3: Kretanje vrijednosti izvoza korisnika EPCP kredita u 1998.i 2003.god.

Izvor: Vulić, J. (2005), Procjena razvojnog uticaja i održivosti Hitnog pilot projekta kreditiranja za Republiku Srpsku, materijal Fonda za razvoj i zapošljavanje Republike Srpske

Od oktobra 2000. godine sredstva od povrata kredita iz EPKP projekta koristila su se za odobravanje novih kredita preduzećima, tj. formirala su revolving fond.

PROJEKAT KREDITIRANJA PRIVATNOG SEKTORA - PRIVATE SECTOR CREDIT PROJECT (PSCP)

Međunarodna asocijacija za razvoj (IDA) je odobrila Projekat kreditiranja privatnog sektora 28.02.2002.godine. Projekat je postao efektivan 17.06.2002. godine i implementiran do 30.06.2005. godine. Bosna i Hercegovina, odnosno Republika Srpska, zadužila se po ovom projektu pod sljedećim uslovima: iznos kredita 8.000.000 SPV (ili 10,13 miliona US\$), na rok otplate od 35 godina i grejs period od 10 godina Projekat je implementirao Fond za razvoj i zapošljavanje Republike Srpske (Fond), koji je djelovao kao agent Ministarstva finansija Republike Srpske. Ciljevi Projekta kreditiranja privatnog sektora bili su: promovisanje razvoja MSP kroz poboljšanje dostupnosti finansiranja za privatni sektor i jačanje kapaciteta banaka, učesnica za pozajmljivanje MSP, kao i kapaciteta za ocjenu i upravljanje kreditnim rizikom. Krediti krajnjim korisnicima, MSP, plasirani su preko finansijskih posrednika koje je odabrala Svjetska banka: LHB Banke a.d. Banja Luka, Nove banke a.d., Bijeljina i Raiffeisen Bank Sarajevo, Filijala Banja Luka, pod sljedećim uslovima: iznosi kredita do EUR 250.000, rok otplate do 5 godina, sa grejs periodom do 1 godine i kamatom od 9% godišnje. U periodu implementacije projekta od juna 2002. do 30. juna 2005. godine odobreno je ukupno 59 zahtjeva za kredit u vrijednosti od 8,91 milion EUR.

Istraživanje razvojnog uticaja kredita iz Projekta kreditiranja privatnog sektora

U cilju analize uticaja kredita iz Projekta na performanse preduzeća korisnika, autor ovog rada je u okviru Fonda za razvoj i zapošljavanje Republike Srpske krajem 2005. godine sproveo istraživanje razvojnog uticaja kredita iz Projekta kreditiranja privatnog sektora. Istraživanje je bilo zasnovano na poređenju podataka o vrijednosti ukupnog prihoda, dobiti, kapitala, izvoza i broja zaposlenih za reprezentativni uzorak preduzeća u referentnoj godini (godina posljednjih finansijskih izvještaja u trenutku kada je odobren kredit), sa podacima iz kasnijih godina: 2002., 2003. i 2004. god. Informacije o ukupnom prihodu, dobiti, kapitalu, izvozu i broju zaposlenih u referentnoj godini dobijene su iz finansijskih izvještaja, koja su preduzeća prilagala uz zahtjev za kredit, dok su informacije iz perioda 2002.god. – 2004. god. dobijene od Privredne komore Republike Srpske. Izvor tih informacija je Agencija za posredničke, informatičke i finansijske

usluge iz Banja Luke (APIF), koja prikuplja i obrađuje informacije iz godišnjih i polugodišnjih finansijskih izvještaja preduzeća¹.

Efekti kredita na ukupan prihod preduzeća korisnika

Praćenje kretanja ukupnog prihoda uzorka preduzeća koja su koristila kredite iz Projekta kreditiranja privatnog sektora pokazuje da je ukupan prihod rastao sa 42,64 miliona KM u 2002. god., kao referentnoj godini prije korištenja kredita, na 50,63 miliona KM u 2003. god. i 56,80 miliona KM u 2004. godini.

Tabela 4: Poređenje kretanja vrijednosti ukupnog prihoda korisnika PSCP kredita sa nivoom Republike Srpske u periodu 2002-2004.god.

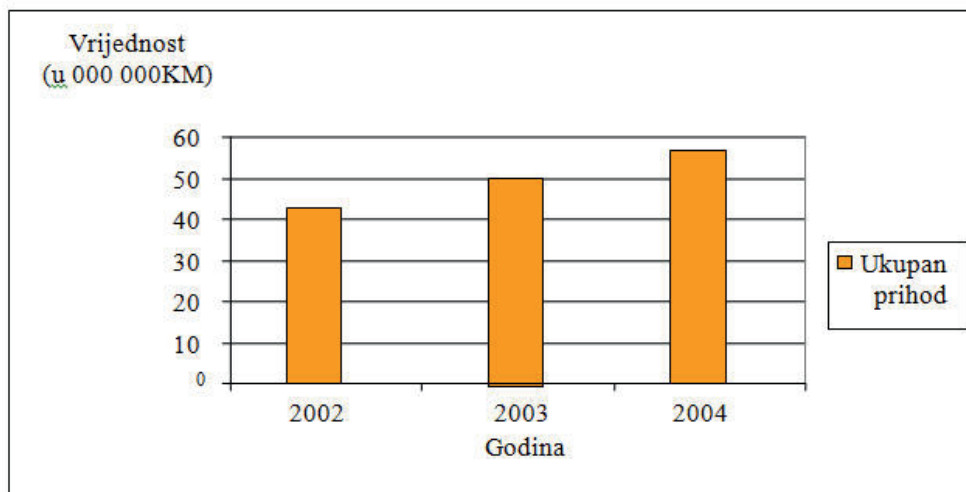
UKUPAN PRIHOD	Godina				
	2002	2003	% promjene 2002-2003	2004	% promjene 2003-2004
Korisnici kredita (u 000 000 KM)	42.64	50.63	19%	56.80	12%
RS (u 000 000 000 KM)	7.43	8.18	10.09%	9.74	19.02%

Izvori: Fond za razvoj i zapošljavanje Republike Srpske, PKRS, APIF

Prosječan godišnji rast ukupnog prihoda za uzorak preduzeća iz projekta u periodu 2002-2004.godine iznosio je 15,46 %, i viši je za 0,88% u odnosu na prosječan godišnji rast ukupnog prihoda u Republici Srpskoj u istom periodu, kada je iznosio 14,58 %. Grafikon 4 prikazuje kretanje vrijednosti ukupnog prihoda u periodu 2002-2004.god., za uzorak preduzeća koja su koristila kredite iz Projekta kreditiranja privatnog sektora.

¹ Informacije o vrijednosti ukupnog prihoda, kapitala i broja zaposlenih bile su dostupne za cijeli period 2001-2004.god., informacije o ostvarenoj dobiti samo za 2004.godinu, dok informacije o izvozu za 2003.godinu.

Grafikon 4: Kretanje ukupnog prihoda korisnika PSCP kreditau periodu 2002-2004.god

Izvor: Jadranka Vulić (2005), Procjena razvojnog uticaja i održivosti Projekta kreditiranja privatnog sektora, materijal Fonda za razvoj i zapošljavanje Republike Srpske.

Efekti kredita na zaposlenost

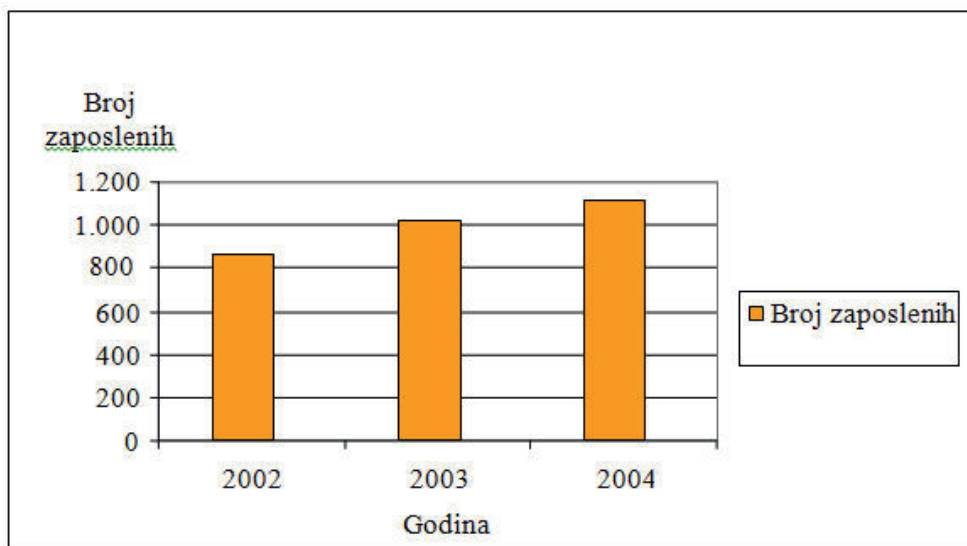
U 2002.godini, kao referentnoj godini prije korištenja kredita iz Projekta kreditiranja privatnog sektora, preduzeća koja su predstavljala uzorak u istraživanju su zapošljavala 870 radnika. Taj broj je porastao na 1018 radnika u 2003. godini, što predstavlja povećanje od 17,01% godišnje, te na 1111 radnika u 2004. godini, što predstavlja povećanje od 9,14% godišnje.

Tabela 5: Poređenje kretanja broja zaposlenih u preduzećim korisnicima PSCP kredita sa nivoom Republike Srpske u periodu 2002-2004.god

BROJ ZAPOSLENIH	Godina				
	2002	2003	% promjene 2002-2003	2004	% promjene 2003-2004
Korisnici kredita	870	1.018	17.01%	1.111	9.14%
RS	233.718	236.438	1.16%	236.239	-0.08%

Izvori: Fond za razvoj i zapošljavanje Republike Srpske, PKRS, APIF

Prosječan godišnji rast broja zaposlenih u periodu 2002-2004.godine, za preduzeća korisnike kredita iz Projekta kreditiranja privatnog sektora, iznosio je 13,07% i za 12,53% je viši od prosječnog godišnjeg rasta broja zaposlenih u Republici Srpskoj u istom periodu, koji je iznosio 0,54 %. Grafikon 5 prikazuje kretanje broja zaposlenih u periodu 2002-2004.god., za uzorak preduzeća koja su koristila kredite iz Projekta kreditiranja privatnog sektora.

Grafikon 5: Kretanje broja zaposlenih u preduzećima korisnicima PSCP kreditu u periodu 2002-2004.god.

Izvor: Vulić, J.(2005), Procjena razvojnog uticaja i održivosti Projekta kreditiranja privatnog sektora“, materijal Fonda za razvoj i zapošljavanje Republike Srpske.

Efekti kredita na izvoz

Izvoz uzorka preduzeća koja su koristila kredite iz Projekta kreditiranja privatnog sektora je porastao, sa 7,05 miliona KM u 2002. godini, na 10,19 miliona KM u 2003. godini, ili za 44,54%, dok je u isto vrijeme na nivou RS izvoz porastao sa 565,65 miliona KM na 610,67 miliona KM ili za 7,96%. Odobreni krediti su, dakle, imali izraženo pozitivan uticaj na izvoz preduzeća korisnika, koji je povećan za više od 5 puta iznad nivoa RS.

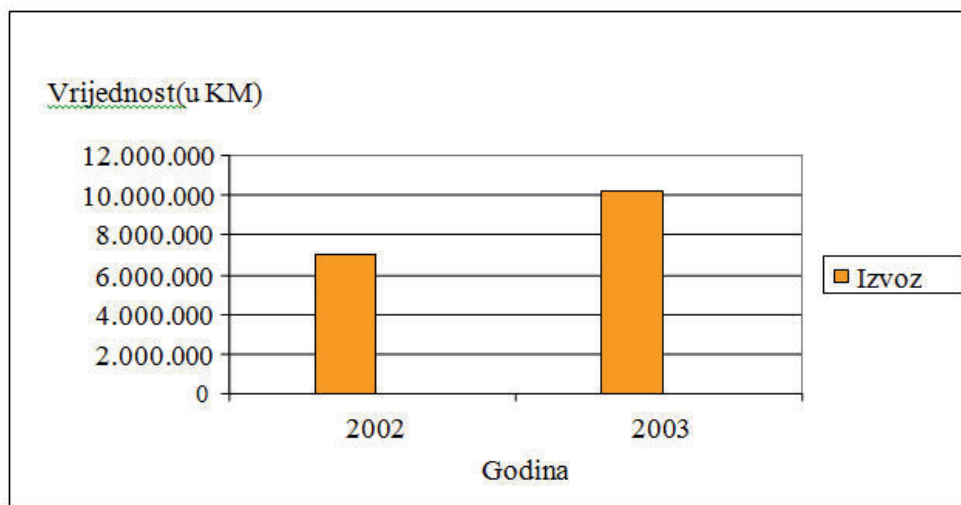
Tabela 6: Poređenje kretanja vrijednosti izvoza korisnika PSCP kredita sa nivoom Republike Srpske u 2002. i 2003. godini

IZVOZ (y 000 000 KM)	Godina		
	2002	2003	% promjene 2002-2003
Korisnici kredita	7.05	10.19	44.54%
RS	565.65	610.67	7.96%

Izvori: Fond za razvoj i zapošljavanje Republike Srpske, Zavod za statistiku Republike Srpske

Grafikon 6 prikazuje kretanje vrijednosti izvoza u periodu 2002-2003. god. za uzorak preduzeća koja su koristila kredite iz Projekta kreditiranja privatnog sektora.

Grafikon 6: Kretanje vrijednosti izvoza u preduzećima korisnicima PSCP kreditu u periodu 2002-2003. god.

Izvor: Vulić, J.(2005), Procjena razvojnog uticaja i održivosti Projekta kreditiranja privatnog sektora, materijal Fonda za razvoj i zapošljavanje Republike Srpske.

U drugoj polovini jula 2005.godine od sredstava Hitnog pilot projekta kreditiranja i Projekta kreditiranja privatnog sektora stvoren je jedinstven revolving fond za kreditiranje privatnog sektora, iz kojeg su odobravani krediti MSP do kraja 2007. godine, kada je Fond postao dio novoosnovane Investiciono-razvojne banke Republike Srpske. U periodu 1999-2006. godine banke iz Republike Srpske plasirale su ukupno 3,48 milijardi KM kredita privatnim preduzećima, od čega iz projekata Svjetske banke (IDA) i revolving fondova, proisteklih iz tih projekata 85,36 miliona KM, ili 2,45% od ukupnog plasmana privatnom sektoru. U tabeli 10 dat je prikaz plasmana kredita malim i srednjim preduzećima u Republici Srpskoj iz sredstava IDA u periodu 1999-2006.god., u odnosu na ukupan kreditni plasman privatnim preduzećima u RS.

Tabela 7: Plasman kredita privatnim preduzećima u Republici Srpskoj u periodu 1999-2006. godine

(u 000 000KM)

Red. br.	Godina	Ukupan kreditni plasman privatnim preduzećima banaka izRS	Kreditni plasirani MSP u RS iz sredstava Svjetske banke (IDA)	% učešća
(1)	(2)	(3)	(4)	(5=4/3*100)
1	1999	252.90	10.19	4.03%
2	2000	144.63	7.15	4.95%
3	2001	217.21	4.30	1.98%
4	2002	225.51	4.81	2.13%
5	2003	337.26	14.59	4.33%
6	2004	506.90	18.07	3.57%
7	2005	768.56	10.41	1.35%
8	2006	1,029.47	15.84	1.54%
	UKUPNO	3482.44	85.36	2.45%

Izvori podataka: za kolonu 3 - Godišnji izvještaji Agencije za bankarstvo Republike Srpske za godine 1999-2006; za kolonu 4 - Godišnji izvještaji Fonda za razvoj i zapošljavanje Republike Srpske za godine 1999-2006

PROJEKAT POBOLJŠANJA PRISTUPA FINANSIJAMA ZA MALA I SREDNJA PREDUZEĆA (ENHANCING ACCESS TO FINANCE FOR SMES PROJECT - EAF)

Investiciono-razvojna banka Republike Srpske (IRBRS) osnovana je 2007. godine sa ciljem podsticanja investicija i stimulisanja razvoja Republike Srpske. IRBRS implementira projekat Svjetske banke pod nazivom „Projekat poboljšanja pristupa finansijama za mala i srednja preduzeća (Enhancing Access to Finance for SMEs Project - EAF). Projekat je postao efektivan 18.08.2010. godine, a krajnji rok za njegovu realizaciju je 31.07.2014. godine. Iznos zajma Svjetske banke je 47,8 miliona EUR. Razvojni cilj EAF projekta je očuvanje i poboljšanje pristupa finansijama za MSP u Republici Srpskoj u kontekstu globalne finansijske krize. Očekuje se da će krediti iz projekta stimulisati izvoz i pomoći u održavanju trenda rasta u proizvodnji, proizvodnji hrane i prehrambenoj industriji, te povezanim uslugama.

Plasman sredstava krajnjim korisnicima, malim i srednjim preduzećima, vrši se preko sljedećih finansijskih posrednika: NLB Razvojna banka a.d. Banja Luka,

Nova banka a.d. Banja Luka, UniCredit Bank a.d. Banja Luka, Raiffeisen Bank d.d. Sarajevo i Hypo Alpe-Adria Bank a.d. Banja Luka. Uslovi kreditiranja za krajnje korisnike su:

- Iznos: maksimalno 2.500.000 EUR (u protivvrijednosti u KM). Finansiranje investicija može uključivati dio obrtnog kapitala, koji ne smije preći 70% od ukupnog iznosa kredita;
- Rok otplate: 5 godina ako se kredit koristi samo za obrtna sredstva, odnosno 10 godina ako se kredit koristi za osnovna sredstva, ili kombinaciju osnovnih i obrtnih sredstava;
- Grejs period: određuje se u skladu sa potrebama korisnika kredita;
- Kamatna stopa: 4,89% - 6,89% godišnje.

Do dana 01.04.2013. godine iz ove kreditne linije odobreno je ukupno 39 kredita u vrijednosti od 37,3 miliona KM.

ZAKLJUČAK

Rad je imao za cilj da istraži uticaj kreditnih linija Svjetske banke za MSP u Republici Srpskoj na performanse korisnika kredita.

Istraživanje razvojnog uticaja Hitnog pilot projekta kreditiranja za Republiku Srpsku u godinama nakon korištenja kredita je pokazalo sljedeće:

- Preduzeća, koja su koristila kredite, imala su značajan rast ukupnog prihoda u prve tri godine neposredno nakon korištenja kredita, tj. u periodu 1998-2001. god., za 54,1% prosječno godišnje, da bi u narednom trogodišnjem periodu 2001-2004 doživjela stagnaciju ukupnog prihoda. Na nivou Republike Srpske, u periodu 2001-2004. godine, zabilježen postepeni rast ukupnog prihoda od 15,21% prosječno godišnje;
- U periodu 2001-2004. god. prosječan godišnji rast broja zaposlenih, za uzorak preduzeća koja su koristila kredite Svjetske banke, iznosio je 11,35%, što je za 9,04% više u odnosu na prosječan godišnji rast broja zaposlenih u privredi Republike Srpske u istom periodu. Preduzeća koja su koristila kredite iz EPCP su imala kontinuirano i značajno povećanje broja zaposlenih u godinama nakon korištenja kredita, i to za oko 5 puta više od prosječnog godišnjeg rasta broja zaposlenih na nivou Republike Srpske;
- Vrijednost izvoza je imala najveći rast, od svih parametara koji su praćeni u istraživanju. Izvoz je povećan sa 0,12 miliona KM u 1998. god. na 15,18 miliona KM u 2003. godini, tj. za gotovo 127 puta. Prosječan godišnji rast vrijednosti izvoza, u periodu između 1998. i 2003. godine, za preduzeća koja

su koristila kredite iz Hitnog pilot projekta kreditiranja, iznosio je 2512,74%, dok je na nivou RS prosječan godišnji rast izvoza iznosio 8,81%.

Istraživanje razvojnog uticaja Projekta kreditiranja privatnog sektora je pokazalo sljedeće:

- Prosječan godišnji rast ukupnog prihoda za uzorak preduzeća iz Projekta u periodu 2002-2004. godine iznosio je 15,46 %, i viši je za 0,88% u odnosu na prosječan godišnji rast ukupnog prihoda u Republici Srpskoj u istom periodu;
- Prosječan godišnji rast broja zaposlenih u periodu 2002-2004. godine, za preduzeća korisnike kredita, iznosio je 13,07% i za 12,53% je viši od prosječnog godišnjeg rasta broja zaposlenih u Republici Srpskoj u istom periodu;
- Izvoz preduzeća koja su koristila kredite iz Projekta je porastao za 44,54% u 2003. godinu u odnosu na 2002. godinu, dok je u isto vrijeme na nivou Republike Srpske izvoz porastao za 7,96%. Odobreni krediti su, dakle, imali izraženo pozitivan uticaj na izvoz preduzeća korisnika, koji je povećan za više od 5 puta iznad nivoa RS.

Može se zaključiti da su kreditne linije Svjetske banke za MSP, u Republici Srpskoj, imale pozitivan uticaj na performanse preduzeća korisnika kredita: ukupan prihod, izvoz i broja zaposlenih, što potvrđuje prethodno postavljene hipoteze u radu. Ipak, prva dva projekta (EPCP i PSCP) su bila skromne vrijednosti u odnosu na ukupan plasman kredita privatnim preduzećima u Republici Srpskoj. Zasigurno, veće vrijednosti projekata Svjetske banke za kreditiranje privatnog sektora postigle bi daleko veće rezultate. Posljednji projekat (EAF), čija je implementacija u toku, je do sada najveće vrijednosti i od njega se očekuju daleko veći pozitivni efekti na performanse MSP u Republici Srpskoj. Nakon završetka implementacije EAF-a bilo bi poželjno izvršiti analizu uticaja te kreditne linije na performanse preduzeća korisnika kredita.

BIBLIOGRAFIJA

- Ayyagari, Meghana, Demirguc-Kunt, Asli and Maksimovic, Vojislav (2011), *Small vs. Young Firms across the World: contribution to Employment, Job creation, and Growth*, The World Bank
- Beck, Thorsten, Demirgüç-Kunt, Asli and Soledad Martínez Pería, María (2008), *Bank Financing for SMEs around the World: Drivers, Obstacles, Business Models, and Lending Practices*, The World Bank
- Birch, David (1979), *The Job Generation Process*, Massachusetts: MIT Program on Neighborhood and Regional Change
- Carree, Martin A. and Thurik, Roy A. (2010), *The impact of entrepreneurship on economic*

- growth, in *Handbook of Entrepreneurship Research*, D.B. Audretsch and Z.J. Acs (eds), (Springer Verlag, Berlin, Heidelberg), 557-594
- De Ferranti, David, Ody, Anthony J.(2007),*Beyond Microfinance: Getting Capital to Small and Medium Enterprises to Fuel Faster Development*, The Brookings Institution
- Emergency Pilot Credit Project - Project Appraisal Document* (1998),The World Bank
- Godišnji izvještaji Agencije za bankarstvo Republike Srpske za godine 1999-2006
- Godišnji izvještaji Fonda za razvoj i zapošljavanje Republike Srpske za godine 1999-2006
- Investiciono razvojna banka Republike Srpske (2012), *Projekat poboljšanja pristupa finansijama za mala i srednja preduzeća*,www.irbrs.org (pristupljeno 07. decembra 2012. godine)
- Private Sector Credit Project - Implementation Completion and Results Report* (2005), The World Bank
- Scaling-Up SME Access to Financial Services in the Developing World*(2010),International Finance Cooperation, World Bank Group, G 20 Seoul Summit
- Small and Medium-sized Enterprises: Local Strength, Global Reach*(2000),OECD
- Storey, David J. and Johnson, Steven G. (1987),*Job Generation and Labour Market Change*, Basingstoke: Macmillan
- The World Bank Group's SME Strategy* (2000), SME-facts, Vol 1, No 1, World Bank Group SME Department
- The World Bank (2013),*Country Lending Summaries - Bosnia and Herzegovina*, web.worldbank.org (pristupljeno 23. februara 2013. godine)
- Van Praag, Mirjam and Versloot, Peter H. (2007),*What Is the Value of Entrepreneurship? A Review of Recent Research*, Institute for the Study of Labor, Bonn
- Vulić, Jadranka R. (2005),*Procjena razvojnog uticaja i održivosti Hitnog pilot projekta kreditiranja za Republiku Srpsku*, materijal Fonda za razvoj i zapošljavanje Republike Srpske
- Vulić, Jadranka R. (2005),*Procjena razvojnog uticaja i održivosti Projekta kreditiranja privatnog sektora*, materijal Fonda za razvoj i zapošljavanje Republike Srpske.
- Wennekers, Alexander R.M. and Thurik, Roy A.(1999),*Linking entrepreneurship and economic growth*, Small Business Economics, 13(1), 27-55.
- Why Support SMEs*(2010),International Finance Corporation.

THE INFLUENCE OF THE WORLD BANK CREDIT LINES FOR SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES IN THE REPUBLIKA SRPSKA ON THE PERFORMANCE OF THE BORROWERS

Jadranka Petrović

Jadranka R. Petrović, MSc, freelance consultant, in the period September, 2004– November, 2007 on the position of the Project Manager for the World Bank Private Sector Credit Project in the Development and Employment Foundation of the Republika Srpska, Banja Luka, e-mail: jpetrovic.bl@gmail.com

Summary: *The aim of this study was to investigate the influence of the World Bank credit lines for small and medium-sized enterprises (SMEs) in the Republika Srpska (RS) on the performance of the borrowers.*

The paper presents the World Bank private sector credit projects in the RS: Emergency Pilot Credit Project, Private Sector Credit Project and Enhancing Access to Finance for SMEs Project and analyzes the loan's impact from the first two projects on the business indicators of the borrowers: total income, export and number of employees.

The results of the research showed that the World Bank credit lines for SMEs in the RS had a positive impact on the business performance of the borrowers, especially on export and number of employees. However, the first two projects have been of relatively modest value compared to the total loans disbursement to private sector in the RS. The last project (EAF), whose implementation is in the course, is of the highest value compared to the previous projects, and it is expected to bring much higher positive impact on the business performance of SMEs in the Republika Srpska.

Keywords: *the World Bank, credit lines for private sector, small and medium sized enterprises, business performance.*

JEL Classification: *F33, L25*